

**PRZEDPEŁK HUGONICZ (OKOŁO 1220 – OKOŁO 1273)
– WOJEWODA POZNAŃSKI,
OJCIEC MIKOŁAJA, ZAŁOŻYCIELA GOSTYNIA**

Bohaterem niniejszego artykułu jest Przedpełk Hugonicz – wojewoda poznański i ojciec Mikołaja, założyciela Gostynia. Przedpełk nie doczekał się do tej pory wyczerpującego tekstu biograficznego. W zwarty sposób traktują o nim noty autorstwa Antoniego Gąsiorowskiego w *Polskim słowniku biograficznym*¹, a także w *Urzędnikach wielkopolskich*². Przedpełk wzmiankowany jest również w artykułach naukowych poświęconych różnym zagadnieniom XIII wieku, a także w biografjach władców tego okresu. Nie jest on jednak głównym bohaterem omawianych prac, toteż wzmianki te są albo lapidarne, albo liczne i rozproszone, albo też sprzeczne.

Człowiek, który był świadkiem najważniejszych wydarzeń w drodze do zjednoczenia Polski, ginie więc w mrokach dziejów, a niniejszy artykuł jest próbą zbudowania spójnego obrazu Przedpełka z uwzględnieniem dotychczasowego stanu badań. W kwestiach spornych lub przemilczanych ambicją autora jest spekulatywne odtworzenie jego losów przez sięganie bezpośrednio do podstawy źródłowej, czyli dyplomów i kronikarstwa.

Wzorem metodologicznym jest tutaj praca profesora Błażeja Śliwińskiego, który odtworzył postać księcia Bezpryma, opierając się na zaledwie kilku wzmiankach źródłowych. W swych dociekaniach zadbał jednak o prawdopodobieństwo interpretacyjne, pilnując kontekstu epoki, posługując się analogią³. Ponieważ praca ma charakter spekulatywny, dlatego tok analizy i wnioskowania umieszczono częściowo w tekście, natomiast w kwestiach najbardziej zawiłych wyprowadzono go do przypisów. Pozwoli to czytelnikowi łatwiej zrozumieć wątpliwości związane z Przedpełkiem i przekonać go do wiarygodności czy – mówiąc bezpiecznej – wysokiego prawdopodobieństwa interpretacji autora artykułu.

¹ A. Gąsiorowski, *Przedpełk*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, T. XXVIII, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1984-1985.

² *Urzędnicy Wielkopolscy XII-XV wiek. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1985.

³ Por. B. Śliwiński, *Bezprym. Pierworodny syn króla Polski*, Kraków 2014.

Pochodzenie Przedpełka

Ród Łodziów, z którego wywodził się Przedpełek Hugonicz, był rodem typowo wielkopolskim. Śladów najstarszych przodków należy upatrywać w połowie wieku XII, gdy w zapiskach klasztoru lubińskiego i dokumentach Mieszka Starego pojawiają się imiona Wyszoty i Pawła, synów Przedpełka. Ów Przedpełek był pradziadkiem bohatera naszego artykułu. Linia genealogiczna przedstawia się prawdopodobnie tak: Przedpełek – Wyszota – Hugon – Przedpełek⁴. Późniejsze związki Hugona i Przedpełka z Henrykiem Brodatym i Henrykiem Pobożnym nie dają asumptu do twierdzeń o możliwym śląskim pochodzeniu rodu. Badania Marka Cetwińskiego nie wykazują obecności tych dwóch Łodziów wśród śląskich dyplomów, a zatem także śląskich rodów⁵.

Pierwszym pewnie poświadczonym źródłowo przodkiem Przedpełka był jego ojciec Hugon. Jednakże mamy tutaj do czynienia z zaledwie kilkoma dokumentami, które nie odsłaniają żadnych szczegółów z jego życia⁶. Wiadomo jedynie, że w roku 1241 już nie żył i że był stronnikiem Piastów śląskich. Przedpełek miał jednego brata, co do którego istnieje pewność źródłowa – Wyszotę, a także przypuszczalnie drugiego brata Andrzeja, występującego w 1257 roku w otoczeniu księcia Henryka III Białego⁷.

Przedpełek był prawdopodobnie młodszym synem Hugona. Wskazuje na to fakt, że jest poświadczony źródłowo dopiero w roku 1241, natomiast jego brat Wyszota świadczy na dokumencie z roku 1230. Kolejnym dowodem na starszeństwo Wyszoty jest imię dziedziczone po dziadku – ojcem Hugona był Wyszota. Przedpełek natomiast mógł otrzymać imię po stryjecznym dziadku Pawle lub pradziadku Przedpełku. Glosariusze imion średniowiecznych często zrównują w dokumentach imię Paweł zdrabniane lub słowiańszczone do postaci Pełka z Przedpełkiem⁸.

⁴ O. H a l e c k i, *Ród Łodziów w wiekach średnich. 3. Początki rodu i herbu (ciąg dalszy)*, „Miesięcznik Heraldyczny” 1913, nr.1-2, s. 9-11.

⁵ Por. M. C e t w i Ń s k i, *Rycerstwo Śląskie do końca XIII wieku, Pochodzenie-Gospodarka-Polityka*, Wrocław 1980; M. C e t w i Ń s k i, *Rycerstwo Śląskie do końca XIII wieku. Biogramy i rodowody*, Wrocław 1982.

⁶ Por. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1, Poznań 1877, nr 126, 128, 231.

⁷ O. H a l e c k i, *Ród Łodziów w wiekach średnich. Wstęp*, „Miesięcznik Heraldyczny” 1911, nr 7-8, s. 116. Z kolei inaczej interpretuje zapiskę z 1257 roku Marek Cetwiński. Jego zdaniem jest to Andrzej Haugwitz „Hugowitz” z rodu przybyłego na Śląsk z Miśni. Taki odczyt dokumentu sprawia, że prawdopodobieństwo braterstwa między Przedpełkiem i Andrzejem jest prawie niemożliwe, por. M. C e t w i Ń s k i, *Rycerstwo Śląskie do końca XIII wieku. Biogramy i rodowody...*, s. 68.

⁸ K. J a s i Ń s k i, *Problemy identyfikacji osób w badaniach mediewistycznych*, przedruk z: *Genealogia – problemy metodyczne w badaniach nad polskim społeczeństwem średniowiecznym na tle porównawczym*, Toruń 1982, s. 9-26; por. *Słownik Staropolskich Nazw Osob*

W tym miejscu należy się zastanowić, kiedy Przedpełk mógł przyjść na świat. Zmarł przypuszczalnie w roku 1273, bo wtedy po raz ostatni jego imię występuje w dokumentach. W XIII wieku osoby z wyższych warstw społecznych dożywały wieku 50-80 lat, było to standardem⁹. Pojawianie się w dokumentach następowało z chwilą zyskania lat sprawnych. W zależności od sytuacji następowało to między 15 a 20 rokiem życia. Zakładając, że Przedpełk w roku 1241 mógł mieć ponad 20 lat, a zmarł w wieku ponad 50, mało prawdopodobne wydaje się, by w roku 1241 był starszy niż około 20 lat. Gdyby tak się stało, znalazłby się wcześniej jako świadek dokumentów. Byłoby to prawdopodobne nawet przy znikomej liczbie zachowanych dyplomów, czego dowodem jest obecność jego brata. Wydłużałoby to też długość jego życia do rekordowego, chociaż nie niemożliwego wieku.

Należy zatem przyjąć, że Przedpełk urodził się około roku 1220. Narodziny Przedpełka długo przed rokiem 1220 są niemożliwe jeszcze z jednego względu. Dokument confirmacyjny z 1241 roku wyraźnie wspomina Hugona jako sojusznika Henryków Śląskich. Ewentualne przejście Hugona z obozu Odonicza do Henryka Brodatego musiało nastąpić około roku 1230, najpóźniej po podziale Wielkopolski w 1235 roku. Gdyby Przedpełk był starszy i rodził się około 1200 roku, to w chwili dokonanej w 1241 roku wolty politycznej byłby od lat samodzielny, a zatem nie byłoby konieczne podkreślanie ojcostwa Hugona. Ważnym argumentem przemawiającym za tym, że zgon Przedpełka nastąpił, gdy miał on ponad 50 lat, jest fakt, iż w schyłkowym okresie życia brał on czynny udział w wyprawach wojennych, więc nie mógł być wiekowym rekordzistą i niedołącznym starcem.

Za początkiem pełnej samodzielnej kariery politycznej po roku 1241 i za młodym wiekiem z chwilą jej rozpoczęcia przemawia też fakt, że po przejściu z obozu śląskiego do wielkopolskiego nie był jednym z liderów stronnictwa, zaś pierwszy istotny i poświadczony źródłowo urząd, kasztelanę przemęcką, objął dopiero w 1244 roku. Możemy zatem przyjąć za prawdopodobne, że Przedpełk urodził się około 1220 roku.

W stronnictwie śląskim

Nie wiemy nic o Przedpełku przed rokiem 1241. Mało tego, nie potrafimy też nic powiedzieć o roli jego ojca Hugona jako stronnika Piastów śląskich. Kluczowy jest dla nas dokument confirmacyjny z 1241 roku¹⁰. Dowia-

bowych, red. W. Taszycki, T. 1, Warszawa-Wrocław-Kraków, 1969-1970, s. 69; T. 4, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1974-1976, s. 212.

⁹ Około 70 lat żyli Henryk Brodaty, Bolesław Wysoki, Mieszko Płatonogi, zaś Mieszko Stary około 80 lat. Wcześniejsze zgony Henryka Prawego, Henryka Białego, Władysława Salzburskiego w wieku 40 lat uznawano za rzecz nienaturalną i rodziły podejrzenie otrucia.

¹⁰ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1..., nr. 231.

dujemy się z niego, że książęta wielkopolscy Przemysł i Bolesław zagwarantowali mu posiadłości nadane przez Henryka Pobożnego, a także, że pięć posiadłości zwolnili od stróży, podwornego i powozu¹¹. Wsie o szczególnym statusie to: Krośno, Trzebowo, Sowiniec, Sobiałkowa Górka, Smolice¹². Ponadto z treści dokumentu wynika, że książę Henryk Pobożny poległ (łac. *interfeccionem*), Hugon już nie żył (łac. *quandam*), zaś Hugon i Przedpełk byli wiernymi sojusznikami Henryka (łac. *adherenti*).

Z tego samego czasu pochodzi dokument komesa Janusza dla klasztoru w Paradyżu, w którym wzmiankowany jest brat Przedpełka – Wyszota¹³. W przypadku tego drugiego dokumentu nie ma żadnych informacji o Hugonie. Jest to uderzające, gdyż we wcześniejszym dokumencie dla Paradyża, wystawionym w 1230 roku przez komesa Bronisza, Wyszota wzmiankowany jest jako syn Hugona¹⁴.

O ile oczywiste jest, że wiedziano, iż Hugon już nie żyje i z tego względu nie odnotowano ojcostwa, ograniczając się do wzmianki *comes Wissota*, o tyle zastanawia brak zapisu o zgonie ojca. Można to wyjaśnić przez fakt, że dokument dla Przedpełka jako adresata zawierał więcej szczegółów, zaś w dokumencie dla Paradyża Wyszota jedynie świadczy. Jednakże w dwóch wcześniejszych dokumentach komesa Bronisza, wystawionych w 1230 roku, skrupulatnie odnotowano *Wissota filius Hugonis* (Wyszota, syn Hugona). Można jednak pokusić się o inny rodzaj interpretacji będący próbą odtworzenia tego, co robił Przedpełk w czasie, gdy źródła nie dostarczają podstawy mówiącej o tym wprost.

Oskar Halecki zwraca uwagę na to, że Hugon musiał być intensywnie zaangażowany w walkę zbrojną po stronie Henryka Brodatego na pograniczu Wielkopolski i Śląska po roku 1233. Sugeruje nawet, że mógł wtedy utracić życie i to za jego zasługi młody Przedpełk otrzymał liczne nadania¹⁵. Analizując materiał źródłowy i kontekst historyczny, zwrócono uwagę na inne przypuszczenia. Mimo ubogich źródeł istnieją relatywnie silne poszlaki, by zaryzykować przypuszczenie, że Hugon poległ 9 kwietnia 1241 roku pod Legnicą, a sam Przedpełk jako młody rycerz mógł uczestniczyć w bitwie z Mongołami u boku ojca. Wiadomo, że w składzie wojsk Henryka Pobożnego

¹¹ F. S i k o r a, *Przywileje rycerskie synów Władysława Odonica. Krytyka autentyczności*, „Roczniki Historyczne” 1968, t. XXXIV, s. 16.

¹² *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1..., nr 231. Błędnie identyfikuje się Sobiałkową Górkę z Miejską Górką. W rzeczywistości była to nieistniejąca wieś Górka koła Sobiałkowa. Górka (późniejsza Miejska Górka) jeszcze w 1284 roku należała do Awdańców. Dopiero w 1310 roku wzmiankowana jest jako własność Mikołaja Przedpełkowica, por. O. H a l e c k i, *Ród Łodziów w wiekach średnich*, „Miesięcznik Heraldyczny” 1912, nr 11-12, s. 186.

¹³ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1..., nr 230.

¹⁴ Tamże, nr 126.

¹⁵ O. H a l e c k i, *Ród Łodziów w wiekach średnich*. 4, *Rola dziejowa*, „Miesięcznik Heraldyczny” 1913, nr 3-4, s. 42.

go było kilkudziesięciu rycerzy z Wielkopolski¹⁶. Biorąc pod uwagę, że stronnictwo wielkopolskie Piastów śląskich nigdy nie było liczne, nie obejmowało całych rodów, a jego członkowie często lawirowali między obozami, co udowodnił Łukasz Szempliński¹⁷, udział Łodziów w grupie kilkudziesięciu rycerzy wielkopolskich walczących u boku Henryka Pobożnego pod Legnicą jest prawdopodobny. Jest to możliwe również z tego względu, że włości nadane Przedpełkowi przez Henryka Pobożnego znajdowały się na granicy śląsko-wielkopolskiej relatywnie blisko obszaru zagrożonego najazdem i na tyle blisko, że odległość pozwalała na odpowiedź na wezwanie księcia.

Wróćmy jeszcze raz do informacji z dokumentu confirmacyjnego o śmierci Henryka Pobożnego i Hugona. Oczywiście, możemy przyjąć, że patetyczny zgon księcia w walce z niewiernymi zrobił wielkie wrażenie nie tylko na cesarzu Fryderyku II, austriackim księciu Fryderyku, uczonych mniachach i wysłannikach papieskich do Chana, którzy śmierć Henryka Pobożnego odnotowywali w swoich pismach¹⁸, ale także na kancelarii książąt wielkopolskich, którzy fakt ten zapisywali w dokumencie. Jest to możliwe, jednak nadal intryguje połączenie dwóch zgonów w dokumencie (cyt. *quod comiti Pretpelkoni quondam Hugonis filio post interfeccionem ducis Henrici nobis adherenti*¹⁹).

Hipoteza o obecności Przedpełka w zawierusze na polu bitwy pod Legnicą ma jeszcze jedną poszlakę. Marcin Hlebionek w biografii Bolesława Pobożnego pisze, powołując się na falsyfikat trzebnicki z 1240 roku, że Przedpełk był kasztelanem Legnicy, występuje bowiem z takim tytułem na liście świadków dokumentu²⁰. Dowód ten przekonująco zbił Jacek Osiński, który udowodnił, że żaden z wymienionych w dokumencie świadków nigdy nie sprawował przypisywanych mu urzędów, zaś postacie związane są z Wielkopolską, z którą klasztor trzebnicki miał śladowe kontakty, zatem lista jest zmyślona i zaczerpnięta z późniejszych wielkopolskich dokumentów²¹. Ma rację Osiński, że Przedpełk nigdy nie był kasztelanem legnickim,

¹⁶ J. M a r o ń, *Legnica 1241*, Warszawa 2008, s. 72; J. M a r o ń, *Koczownicy i Rycerze. Najazd Mongołów na Polskę w roku 1241 na tle sztuki wojennej Europy XII i XIII w.*, Wodzisław Śląski 2011, s. 115.

¹⁷ Ł. S z e m p l i ń s k i, *Walka o spadek po Mieszku III Starym (1202-1249)*, Poznań 2019, s. 269-273. Autor wskazuje na Jeleńczyków jako jedyny ród trwale związany z Piastami śląskimi. Rody Obłoków, Zarembów, Jarostów nie były tak mocno związane. Do stronników śląskich Jacek Osiński zalicza za Władysławem Semkowiczem – Jeleńczyków, Łabędziów, Leszczyców i Junoszków, por. J. O s i ń s k i, *Bolesław Rogatka (1220/1225-1278). Książę Legnicki Dziedzic Monarchii Henryków Śląskich*, Kraków 2016, s. 153.

¹⁸ P. W i s z e w s k i, *Henryk II Pobożny, Biografia polityczna*, Legnica 2011, s. 204-205.

¹⁹ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1..., nr 231.

²⁰ M. H l e b i o n e k, *Bolesław Pobożny. Wielkopolska na drodze do zjednoczonego królestwa, 1224/1227 – 6,13 lub 14 IV 1279*, Kraków 2017, s. 19-21.

²¹ J. O s i ń s k i, *Bolesław Rogatka (1220/1225-1278)...*, s. 153-154.

jednakże przypisanie mu w dokumencie tego stanowiska nie było zupełnie przypadkowe. Jest możliwe, iż fałszerz-kopista z kręgu klasztoru trzebnickiego mógł sugerować się legendą bitwy legnickiej, która była żywa w klasztorze zamieszkiwanym przez matkę i siostrę poległego księcia. Warto podkreślić, że wśród sześciu wymienionych urzędów cztery są wielkopolskie (dwa poznańskie, Nakło i Międzyrzecz), dwa śląskie (Głogów i Legnica). Fałszerz przypisał Przedpełkowi urząd ważniejszy, dodatkowo Przedpełk jest jedynym świadkiem, którego związki ze Śląskiem można potwierdzić innym dokumentem: wspomnianą już wcześniej konfirmacją darowizny Henryka Pobożnego.

W tym miejscu warto jeszcze raz pochylić się nad wyjątkowością dokumentu z 1241 roku z nadaniami dla Przedpełka. Po pierwsze, jest to najstarszy zachowany przywilej rycerski synów Odonica – na drugi trzeba było czekać aż do roku 1252. Po drugie, jest to jedyny dokument, w którym stronnik śląski został nazwany *expressis verbis*, inni stronnicy śląscy są identyfikowani na podstawie występowania na listach świadków. Wreszcie po trzecie, to jedyny dokument, w którym adresat jest powiązany ze zgonem swego ojca i swego księcia.

Z badań Franciszka Sikory wynika, że dokument ten został zredagowany dopiero w roku 1245, choć czynności prawnej dokonano w 1241 roku i jego treść jest prawdziwa. Wynika to z faktu, że w wojennej zawierusze nie funkcjonowała kancelaria książęca²².

Późna redakcja dokumentu jeszcze wzmacnia teorię o udziale Hugona i Przedpełka w bitwie legnickiej. Wiadomo, że w 1244 roku Przedpełk wzmiankowany jest jako kasztelan przemęcki, zaś w 1245 roku jako kasztelan zbąszyński. Kancelaria, przygotowując dokument potwierdzający czynność prawną z 1241 roku, mogła ograniczyć się do zachowania listy świadków, podania urzędniczej tytulatury Przedpełka, którą już wtedy miał, odnotowania zatwierdzenia nadań bez epatowania informacją o śmierci Hugona i Henryka Pobożnego. Jednak zrobiono inaczej. Spisano dokument tak, jak gdyby było to tuż po bitwie. Zapewne wierna pamięć nadających dokument chciała podkreślić doniosłość tych zgonów dla samego Przedpełka i zmiany orientacji politycznej. W świetle dokumentu Przedpełk uchodzi za wiernego aż do śmierci swego śląskiego księcia, to zgon zwalnia go z lojalności i sprawia, że teraz jest równie wierny książętom wielkopolskim, którzy niejako nagradzają go za podwójną wierność.

Przyjrzyjmy się jeszcze raz obecności Przedpełka w źródłach. Nie ma go w źródłach śląskich, których dla Wielkopolski jest niewiele. Na urzędach wielkopolskich pojawia się późno, bo dopiero w latach 1244 i 1245 i to na

²² Por. F. S i k o r a, *Dokumenty i kancelaria Przemysła I oraz Bolesława Pobożnego 1239-1279 na tle współczesnej dyplomatyki wielkopolskiej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, s. 61, s. 172.

bardzo trudnych „wojennych” przygranicznych grodach w Przemęcie i Zbąszyniu. Między milczeniem źródeł, a wojenną karierą pogranicznego kasztelana jest tylko jeden pomost: ze wszech miar wyjątkowy dokument z 1241 roku.

Lista świadków dokumentu zawiera imiona najważniejszych kasztelanów i wojewodów. Powstał on, jako czynność prawna, przypuszczalnie w trakcie kampanii wojennej²³. Przedpełk musiał być jej uczestnikiem, gdy odbierał przywilej w obozie wojennym. Jaka to była kampania? *Kronika Wielkopolska* podaje, że Wielkopolanie najwcześniej zdobyli Przemęt i ten gród był już w 1241 roku odzyskany z rąk śląskich.

Jacek Osiński pisze, że to Przedpełk zdobył ten gród, za co został jego kasztelanem. Teza ta nie opiera się krytyce. Jak już wspomniano, na kasztelaniu w Przemęcie Przedpełk był wzmiankowany dopiero w 1244 roku. Można oczywiście przyjąć domniemanie, że został kasztelanem już w 1241 roku, natomiast przy ubogiej podstawie źródłowej pierwszy dokument, który go wspomina, pojawia się dopiero w 1244 roku. Jednakże po pierwsze, rotacja na kasztelaniach zarówno śląskich, jak i wielkopolskich, była dość szybka i mało prawdopodobne jest by trwał na niej trzy lata; po drugie, *Rocznik Kapituły Gnieźnieńskiej*²⁴, na który powołuje się Osiński, nie wspomina ani słowem o Przedpełku; po trzecie, milczy również *Kronika Wielkopolska*, opisując zajęcie Przemętu²⁵.

Akurat milczenie tego ostatniego źródła jest najbardziej wymowne. *Kronika* powstała w poznańskim środowisku dworsko-kościelnym, w czasach, gdy trwała tam pamięć o Przedpełku wojewodzie. Gdyby Przedpełk istotnie wstąpił się pod Przemętem, autor *Kroniki Wielkopolski* nie pominąłby go. Zatem jest wysoce prawdopodobne, że Przedpełk brał udział w pierwszych wojennych działaniach rekuperacyjnych Piastów wielkopolskich. Zdobyciem też w nich doświadczenie bitewne, być może drugie, bo pierwsze mógł osiąść pod Legnicą, jednakże piastowanie przez niego stanowiska kasztelana przemęckiego przed rokiem 1244 jest niemożliwe.

Bardzo istotnym wydarzeniem w życiu i działalności Przedpełka była zmiana stronnictwa politycznego, czyli wolta z obozu książąt śląskich do obozu książąt wielkopolskich dokonana po przegranej bitwie legnickiej. To wydarzenie należy omówić, bo pokazuje ono motywy jednej z najważniejszych decyzji Przedpełka, która zaważyła na przyszłości politycznej i majątkowej całego rodu Łodziów.

²³ F. S i k o r a, *Przywileje rycerskie synów Władysława Odonica...*, s. 16-17.

²⁴ *Pomniki Dziejowe Polski*, s. II, t. VI, *Roczniki Wielkopolskie*, red. B. Kurbis, Warszawa 1962, s. 6.

²⁵ *Kronika Wielkopolska*, Kraków 2010, s. 155-156.

Problem w tym, że żadne źródło nie traktuje wprost o przyczynach zmiany orientacji. Można się jednak domyślać, że musiały być poważne, dobrze skalkulowane i wiązać się z dużą zręcznością polityczną.

Kronika Wielkopolska podaje, że przyczyną buntu rycerstwa wielkopolskiego przeciwko śląskiemu zwierzchnictwu była postawa Bolesława Rogatki, który faworyzował rycerstwo niemieckie kosztem wielkopolskiego²⁶. Jest to opinia nieprawdziwa, odzwierciedla bowiem w kronice echa późniejszych stosunków na Śląsku. W rzeczywistości obce rycerstwo na Śląsku pojawia się na szerszą skalę dopiero po 1249 roku²⁷. Również w interesującym nas roku 1241, gdy Przedpełk dokonał wolty, Bolesław Rogatka nie prowadził żadnej samodzielnej polityki, lecz w ramach rządów regencyjnych przez rok po śmierci ojca podlegał księżnej Annie²⁸.

Skoro więc na Śląsku w roku 1241 nie było rycerstwa niemieckiego ani polityki proniemieckiej w natężeniu pozwalającym na zarzewie buntu, nie mogło to być przyczyną odejścia Przedpełka z obozu śląskiego. W tej sytuacji należy szukać innej. Bronisław Nowacki uważa, że jeśli zapis kronikarski o Niemcach zastąpimy Ślązakami, to uzyskamy prawdopodobny obraz sytuacji. Książęta śląscy osadzali w Wielkopolsce śląskie rody, co mogło być powodem napięć, w tym również z Łódziami²⁹.

Mogło to być jakąś przyczyną zwrotu, ale nie decydującą. Nadania takie trwały już od czasów Henryka Brodatego, zaś Przedpełk sam był ich beneficjentem, więc nie mógł to być główny powód wolty. Było nim relatywnie słabe poparcie możnowładztwa wielkopolskiego dla śląskiej władzy przejawiające się brakiem pełnej legitymizacji, małą liczbą nadań i resentymentami za Odonicem³⁰.

Wszystko to sprawiało, że rycerstwo wielkopolskie, w tym również Przedpełk, funkcjonowało w specyficznej konstrukcji prawno-polityczno-ekonomicznej, typowej dla pogranicza. Poparcie dla książąt śląskich było w tych okolicznościach czasowe i zawsze liczone się z możliwością odwrócenia sojuszy. W interesie władców leżało umacnianie swej pozycji politycznej, przez nadania dla rodów w strefie przygranicznej. Stąd dokument konfirmacyjny, w którym Przemysł i Bolesław zatwierdzają liczne nadania i przywileje przyznane wcześniej Przedpełkowi przez Henryka Pobożnego. Sytuacja osiągnęła stan krytyczny po przegranej bitwie pod Legnicą, gdy ostatecznie upadła chwijająca się od schyłkowego okresu panowania Henryka Brodatego równowaga rodów. Wówczas oferta książąt śląskich przestała być atrakcyjna dla Wielkopolan, w tym dla Przedpełka.

²⁶ Tamże.

²⁷ J. O s i ń s k i, *Bolesław Rogatka (1220/1225-1278)*..., s. 150.

²⁸ Tamże, s. 91-92.

²⁹ B. N o w a c k i, *Przemysł I*, Poznań 2003, s. 111.

³⁰ Ł. S z e m p l i ń s k i, *Walka o spadek po Mieszku III Starym*..., s. 271-274.

Pierwsze urzędy wielkopolskie i wzrost pozycji gospodarczej

Przedpełk na pierwszym znaczącym urzędzie poświadczony został źródłowo w 1244 roku³¹. Sprawował wtedy urząd kasztelana przemęckiego. Jak wcześniej wspomniano, była to bardzo ważna graniczna kasztelania, jedna z pierwszych rekuperowanych z rąk śląskich. Przedpełk nie zajmował tego stanowiska zbyt długo, bo już w 1245 roku wzmiankowany jest jako kasztelan zbąszyński³². Tak szybkie przeniesienie do Zbąszynia, z jednej strony nie jest niczym niezwykłym, bo na ówczesnych urzędach panowała duża rotacja³³, z drugiej strony świadczy o awansie, zważywszy na to, że była to druga ważna kasztelania graniczna w karierze Przedpełka, a przede wszystkim intrygantna dla niego finansowo, bo od roku 1243 na mocy układu handlowego Przemysła I z Zakonem Krzyżackim znajdowała się w Zbąszyniu komora celna³⁴, a kupcy krzyżaccy płacąc myto, jego połowę przekazywali na uposażenie kasztelana³⁵. Zatem w roku 1245 sumy te trafiły do szkatuły Przedpełka. Ten okres prosperity nie trwał jednak zbyt długo. Co prawda stawki były o 100% wyższe niż w układzie handlowym z 1238 roku³⁶, natomiast Przedpełk nie zagrażał tutaj długo miejsca. Kasztelanem w Zbąszyniu objął po czerwcu 1245 roku, a opuścił przed lipcem 1246 roku³⁷.

Niemniej jednak rok 1245 (pamiętajmy, że był to ten sam rok, w którym sporządzono przywilej antydatowanego na 1241 rok w odniesieniu do wsi Przedpełka) był rokiem korzystnym z uwagi na budowanie pozycji ekonomicznej. Pięć wymienionych w dokumencie miejscowości uwolnionych zostało od stróży, podworowego i powozu³⁸. W omawianym okresie były to świadczenia pieniężne, rzadziej naturalne, stopniowo zastępujące posługi na rzecz panującego i jego urzędników. Mówiąc wprost, ludność należących do Przedpełka miejscowości: Krośno, Trzebowo, Sowiniec, Sobiałkowa Górka,

³¹ *Urzednicy Wielkopolscy XII-XV wiek. Spisy...*, s. 45.

³² Tamże, s. 70.

³³ Tabele dla kasztelanii śląskich w czasach Rogatki, J. O s i ń s k i, *Bolesław Rogatka (1220/1225-1278)...*, s. 346-348.

³⁴ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1..., nr 237.

³⁵ K. M o d z e l e w s k i, *Organizacja Gospodarcza Państwa Piastowskiego X-XIII wiek*, Poznań 2000, s. 114.

³⁶ S. W e y m a n n, *Cła i drogi handlowe w Polsce piastowskiej*, Poznań 1938, s. 47-48. Kasztelanowi przysługiwały również beczki po winie.

³⁷ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1..., nr 245 wystawiony 14 czerwca 1245 roku przez Przemysła I w Zbąszyniu nie wymienia Przedpełka na liście świadków, zatem prawdopodobnie był jeszcze wtedy kasztelanem w Przemęcie, zaś *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1..., nr 254 z 17 lipca 1246 roku podaje Przedpełka jako kasztelana gnieźnieńskiego. Jedynie *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1..., nr 248 z roku 1245, bez daty dziennej, wskazuje Przedpełka jako kasztelana zbąszyńskiego.

³⁸ F. S i k o r a, *Przywileje rycerskie synów Władysława Odonica...*, s. 16.

Smolice, nie musiała płacić na rzecz księcia, co gwarantowało większy dochód Przedpełkowi.

W roku 1246, najpewniej przed lipcem, Przedpełk został kasztelanem gnieźnieńskim. W jakich okolicznościach? Wiemy, że w tym samym roku, bez określenia miesiąca, Bolesław Rogatka najechał Wielkopolskę i odebrał na około rok Santok, Międzyrzecz i właśnie Zbąszyń³⁹. Czy utrata Zbąszynia nastąpiła, gdy na kasztelanii był Przedpełk, czy już po tym, gdy ją opuścił? Tego nie wiemy. Źródła milczą. Możemy jedynie przypuszczać, że nawet gdyby utrata grodu miała miejsce, gdy Przedpełk odpowiadał za Zbąszyń, to na pewno książe Przemysł I nie obarczał go winą za porażkę. Świadczy o tym awans na prestiżową kasztelanię gnieźnieńską. Objęcie grodu naczelnego mogło być też premią za wierność. Przedpełka nie skusiły rewindykacyjne działania Bolesława Rogatki, nie powrócił do stronnictwa śląskiego.

Kasztelanią gnieźnieńską Przedpełk zawiadywał od roku 1246 do 1248. Był w tym czasie zdeklarowanym stronnikiem Przemysła I, co widać przy podziałach Wielkopolski w latach 1247 i 1249. Występował praktycznie cały czas w otoczeniu starszego z synów Władysława Odonica, a u boku Bolesława Pobożnego pojawił się dopiero po śmierci Przemysła w 1257 roku⁴⁰.

Wierny kasztelan i wojewoda poznański

W niezwykle ciekawych okolicznościach Przedpełk objął kasztelanię poznańską. Wydarzyło się to już w roku 1248, chociaż część opracowań wskazuje na 1250 rok⁴¹. Otóż w roku 1248 Bolesław Rogatka podjął kolejną próbę poszerzenia swych wpływów w Wielkopolsce. Po wojennych niepowodzeniach postanowił stworzyć wroga wewnętrznego i przeciągnąć na swoją stronę wpływowy ród Nałęczów⁴². Spisek Nałęczów został jednak ujawniony i kasztelan poznański Tomasz, a także jego krewniacy Tomisław i Sę-

³⁹ K. T a n a ś, *Spółczesność wielkopolskie w procesie kształtowania tożsamości regionalnej (1202-1314)*, Poznań, 2006, s. 40-41; J. O s i ń s k i, *Bolesław Rogatka (1220/1225-1278)*..., s. 162-163; T. S z y m k i e w i c z, *Działalność militarna Przemysła I w latach 1241-1256*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” 1985, T. XXVIII, s. 9.

⁴⁰ K. J a s i ń s k i, *Studia nad wielkopolskim stronnictwem książęcym w połowie XIII wieku. Współpracownicy Przemysła I do 1253 roku*, [w:] *Spółczesność Polski Średniowiecznej. Zbiór studiów*, t. 1, red. S. K. Kuczyński, Warszawa 1981, s. 191.

⁴¹ K. Jasiński w pracy *Studia nad wielkopolskim stronnictwem...* s. 169, 191, 201 pierwotnie datuje objęcie kasztelani poznańskiej na rok 1249, zaś na końcu koryguje zapis na 1248 rok. A. Gąsiorowski w *Polskim słowniku biograficznym* nie rozstrzyga, choć sygnalizuje wątpliwość datacji, jednocześnie ten sam autor w *Urzędnikach wielkopolskich* wskazuje rok 1250 (s. 57). Najbardziej przekonujący jest Likowski, za którym Jasiński przyjmuje rok 1248, por. H. L i k o w s k i, *Początki Klasztoru Cysterek w Owińskach (1242-1250)*, Poznań 1924, s. 48.

⁴² J. O s i ń s k i, *Bolesław Rogatka (1220/1225-1278)*..., s. 168-169.

dziwoj zostali pojmani i „zakuci w żelazne kajdany”, oddani pod straż więzienną w grodzie gnieźnieńskim⁴³.

Chociaż nie ma tutaj wprost nic o Przedpełku, to możemy wykonać następujące rzeczy. Po pierwsze, Przedpełek już po raz drugi nie uległ Rogatce i pozostał wierny Przemysłowi. Po drugie, pojmanych Nałęczów oddano pod straż w grodzie gnieźnieńskim, zaś kasztelanem gnieźnieńskim, a zatem ich stróżem, był Przedpełek. Po trzecie, po obaleniu Tomasza Nałęczza to właśnie Przedpełek w nagrodę za lojalność został nowym kasztelanem poznańskim. Na urzędzie kasztelana poznańskiego Przedpełek pozostał aż do chwili awansu na godność wojewody poznańskiego, co w świetle źródeł nastąpiło najwcześniej w 1252 roku, najpewniej zaś przed majem 1253 roku⁴⁴.

W tym to okresie przełomowych lat 1252 i 1253 Przemysł I na wiecu w Gnieźnie i Poznaniu wydał dwa ściśle związane ze sobą dokumenty: przywilej ekonomiczny dla biskupstwa poznańskiego i lokację Poznania. Na obydwóch dokumentach występuje ta sama ścisła lista najwierniejszych możnowładców towarzyszących księciu, w tym Przedpełek. To właśnie ranga tych dokumentów, powstałych krótko po niepokojach rycerstwa niezadowolonego z uprzywilejowania biskupstwa i polityki księcia, świadczy o najwierniejszych współpracownikach, na których mógł liczyć w najtrudniejszych decyzjach. Do tego grona na początku piątej dekady XIII wieku zaliczał się z pewnością Przedpełek jako nowy wojewoda poznański⁴⁵. Od roku 1253 do śmierci Przemysła I w 1257 roku Przedpełek bez wątpienia był najbliższym świeckim współpracownikiem księcia⁴⁶.

Opiekun małoletniego Przemysła II

Gdy władzę nad Wielkopolską przejął Bolesław Pobożny, to Przedpełek utrzymał się na stanowisku wojewody poznańskiego. Zaczął również poszerzać wpływy polityczne i ekonomiczne rodu, wprowadzając w latach sześćdziesiątych XIII wieku swego syna Mikołaja na urząd podkomorzego poznańskiego i wyjednując mu przywileje dla wsi Saczyn i Wysoka⁴⁷. Przedpełek był w tym momencie swej kariery statecznym wojewodą, który uczestniczył jako świadek w czynnościach prawnych księcia. Jednocześnie zaczynał wchodzić w rolę politycznego piastuna zaledwie 10-letniego księcia

⁴³ *Kronika Wielkopolska...*, s. 162.

⁴⁴ Por. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1, nr 299 (kasztelan), nr 302 (wojewoda), nr 303 (kasztelan), nr 305 (kasztelan), nr 310 (wojewoda). Raczej nie należy dawać wiary dokumentowi nr 297 wzmiankującemu Przedpełka jako wojewodę już w 1251 roku i to w dyplomie Bolesława Pobożnego, gdyż jest to przypuszczalnie falsyfikat.

⁴⁵ K. J a s i ń s k i, *Studia nad wielkopolskim stronnictwem...*, s. 180-201.

⁴⁶ K. T a n a ś, *Spółczesność wielkopolskie...*, s. 85.

⁴⁷ M. H l e b i o n e k, *Bolesław Pobożny...*, s. 133-134.

Przemysła II. To właśnie Przedpełk i jego syn Mikołaj świadkują na dokumencie Bolesława Pobożnego z 1267 roku, gdzie po raz pierwszy wymieniony jest książę junior jako ten, który wyraża zgodę na czynność prawną stryja⁴⁸.

Dokument jest uderzający – wystawiony w Kaliszu, a świadkami są: wojewoda poznański Przedpełk, podkomorzy poznański Mikołaj i dwóch piastunów małoletniego Przemysła: Drogomir i Przybysław. Nie ma w nim urzędników kaliskich i gnieźnieńskich, którzy powinni na nim widnieć. Są urzędnicy poznańscy, udający się do Kalisza, by pilnować interesów małoletniego księcia juniora⁴⁹.

Ta szczególna rola Przedpełka jako przewodnika młodego Przemysła II wchodzącego w lata sprawne oddana jest też na kartach *Kroniki Wielkopolskiej*. W maju 1272 roku, wówczas 14-letni książę (*Kronika Wielkopolski* mylnie podaje, że 16-letni), wyruszył zbrojnie na Strzelce Krajeńskie i Drezdenko. Ta ekspedycja przeciwko Brandenburgii zakończyła się całkowitym sukcesem – załoga Strzelce została wycięta, zaś Drezdenko poddało się bez walki. *Kronika Wielkopolski* informuje, że młodemu Przemysłowi w wyprawie towarzyszyli: komes Przedpełk, wojewoda poznański i komes Janek, kasztelan kaliski⁵⁰.

Ostatni dokument, w którym pojawia się imię Przedpełk, pochodzi z sierpnia 1273 roku⁵¹. To dyplom wystawiony wspólnie przez Bolesława Pobożnego i dochodzącego do lat sprawnych Przemysła II na wiecu w Szymanowicach. Przedpełk widnieje w nim jako wojewoda poznański, świadek, obok innych dostojników zabezpiecza interesy małoletniego księcia. Przyjmuje się, że później Przedpełk zmarł, gdyż nie występuje już w źródłach.

Aleksander Świeżawski w biografii Przemysła II pisze, że Przedpełk ostatni raz jako wojewoda występuje w roku 1267, w roku 1270 wojewodą jest Janko, zaś dokument z sierpnia 1273 roku, gdzie Przedpełk znowu występuje jako wojewoda, jest tytułaturą honorową⁵².

Nie do końca należy zgodzić się z taką interpretacją faktów, tym bardziej że mamy wspomniany już zapis z *Kroniki Wielkopolskiej* nazywający Przedpełka wojewodą również w 1272 roku podczas wyprawy na Brandenburgię. Mało wyobrażalna jest też degradacja z urzędu wojewody w schyłkowym okresie życia bez wskazania w źródłach choćby przyczyny. Zawilość

⁴⁸ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1..., nr 430.

⁴⁹ Dla porównania dyplom z roku 1273, z okresu przejściowego, gdy Przemysł II wchodził w wiek sprawny i wystawił dokument razem ze stryjem w liście świadków, ma oprócz Przedpełka urzędników kaliskich i gnieźnieńskich, por. *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1..., nr 451.

⁵⁰ *Kronika Wielkopolska...*, s. 205-206.

⁵¹ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1..., nr 451.

⁵² A. S w i e ż a w s k i, *Przemysł. Król Polski*, Warszawa, 2006, s. 211.

tę można jedynie rozwiązać, widząc kontekst okresu przejściowego. Dokumenty i zdarzenia z lat 1267-1273 świadczą o stopniowej emancypacji młodego księcia Przemysła II spod kurateli stryja Bolesława Pobożnego, zaś Przedpełk jawi się w nich jako stronnik młodego księcia. Za taką postawę mógł Przedpełk narazić się Bolesławowi Pobożnemu, który około roku 1270 być może pozbawił go urzędu wojewody. Jednakże była to sytuacja na tyle dynamiczna, że wraz z uniezależnieniem się Przemysła II w latach 1272 i 1273, Przedpełk wrócił na urząd realnie, a nie honorowo.

Ostatnie dwa lata życia Przedpełka były bardzo dynamiczne: udział w wyprawie wojennej przeciwko Brandenburgii, w przejmowaniu władzy w dzielnicy poznańskiej przez Przemysła II, a być może nawet uczestnictwo wiosną 1273 roku wraz z Przemysłem II w wyprawie do Szczecina po księżniczkę Ludgardę.

To wszystko musiało znacznie nadwyrężyć siły psychiczne i fizyczne niemłodego już wojewody i zapewne przyczyniło się do jego zgonu po sierpniu 1273 roku. Inaczej niż śmiercią nie można bowiem wytłumaczyć nagłego zniknięcia Przedpełka w źródłach w momencie nowej chwały, gdy walnie przyczynił się do przejęcia władzy przez Przemysła II w księstwie poznańskim, a swoich synów umieścił na ważnych i eksponowanych urządach.

